شناسایی ویژگی‌ها و کنش‌های معلم حمایت‌کننده از دیدگاه دانش‌آموزان: تحلیل کیفی

آزاده مؤمنی[۱]، احمد خامسان[۲]، میترا راستگومقدم[۳]، لیلا طالب‌زاده شوشتری[۴]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱/۱۸ پذیرش نهایی: ۱۳۹۶/۴/۲۹

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مطالعه‌ی عمیق ادراک دانش‌آموزان از حمایت معلم و شناسایی ویژگی‌ها و کنش‌هایی که به ادراک بالاتر حمایت معلم منجر می‌گردند، انجام شد. پژوهش در چارچوب رویکرد پدیدارشناسی و با روش تحلیل محتوای کیفی صورت گرفت. جامعه‌ی آماری کلیه‌ی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی یازدهم شهر تربت‌حیدریه بودند. با روش نمونه‌گیری هدفمند و بر اساس نمره‌ی مقیاس حمایت اجتماعی مالکی، دیمری و الیوت (۲۰۰۰)، ۳۰ نفر از این دانش‌آموزان (۱۵ نمره‌ی بالا و ۱۵ نمره‌ی پایین) در گروه نمونه قرار گرفتند و داده‌ها با مصاحبه‌ی نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری شدند. بر مبنای یافته‌ها، دانش‌آموزان ویژگی‌های معلم حمایت‌کننده را در ۹ طبقه‌ی «توانمندی در روابط انسانی»، «ویژگی‌های شخصیتی مناسب»، «نظارت و ارزشیابی مناسب»، «مهارت در تدریس»، «توانمندی در مدیریت کلاس»، «تعهد شغلی»، «راهنمایی و مشاوره دادن»، «توانمندی علمی» و «کمک به رشد همه جانبه‌ی دانش‌آموزان» مطرح نمودند و به ترتیب بر حمایت عاطفی، ابزاری، ارزیابانه و اطلاعاتی تأکید داشتند. نتایج نشان می‌دهند مهم‌ترین ویژگی معلمان حمایت‌کننده از دیدگاه دانش‌آموزان «توانمندی معلم در روابط انسانی» است. همچنین، برای افزایش ادراک دانش‌آموزان از حمایت معلم لازم است معلمان از ویژگی‌های دیگری همچون «روابط مقتدرانه، تشویق و تنبیه مناسب، آرامش داشتن، برگزاری آزمون هماهنگ، مشاوره‌ی اخلاقی و برگزاری کلاس تقویتی» نیز برخوردار باشند.

واژه‌های کلیدی: حمایت اجتماعی معلم، ادراک دانش‌آموز، تحلیل محتوای کیفی

مقدمه

حمایت اجتماعی به عنوان عاملی مؤثر در سلامت و بهزیستی به ویژه در نوجوانان و جوانان مورد توجه روزافزون قرار گرفته است. این توجه در افزایش تعداد پژوهش‌ها و برنامه‌های درمان و مداخله که از حمایت اجتماعی به عنوان کمک درمانی استفاده کرده‌اند مشخص می‌باشد. حمایت اجتماعی در حوزه‌هایی از دانش از جمله

۱. کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران
۲. دانشیار گروه روان‌شناسی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران، نویسنده‌ی مسئول، akhamesan@birjand.ac.ir
۳. استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران
۴. استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

انسان‌شناسی، روان‌شناسی، مددکاری اجتماعی و جامعه‌شناسی مورد توجه بیشتری قرار دارد (کوهن و سایم[1]، ۱۹۸۵). همچنین یکی از حوزه‌های مهم و تأثیرگذار حمایت اجتماعی، آموزش و پرورش و به ویژه مدرسه است که در آن حمایتی که نوجوانان در محیط‌های آموزشی به ویژه از سوی معلمان دریافت می‌کنند بسیار حائز اهمیت است.

تعاریف متعددی برای حمایت اجتماعی ارائه شده است. کوهن (۲۰۰۴) معتقد است حمایت اجتماعی به ارائه‌ی یک شبکه‌ی اجتماعی از منابع روانی و مادی که به فرد برای مقابله با استرس کمک می‌کند، اشاره دارد. در تعریفی دیگر حمایت اجتماعی به عنوان کمک‌های عاطفی، اطلاعاتی و عملی از سوی افراد مهم مانند اعضای خانواده، دوستان و همکاران مطرح می‌شود که ممکن است از دیگران دریافت گردد و یا در مواقع نیاز ادراک شود (تویتس[2]، ۲۰۱۰).

حمایت اجتماعی به دو صورت حمایت اجتماعی دریافتی و حمایت اجتماعی ادراک‌شده مفهوم‌سازی می‌شود. در حمایت اجتماعی دریافتی، میزان حمایت‌های کسب‌شده توسط فرد مورد تأکید است و اعمالی را در بر می‌گیرد که به وسیله‌ی اعضای شبکه‌ی اجتماعی انجام می‌شود تا به فردی که نیاز دارد، کمک شود. در حمایت اجتماعی ادراک‌شده، ارزیابی‌های فرد از در دسترس بودن حمایت‌ها در مواقع ضروری و مورد نیاز مدنظر قرار دارد (گلاکتی[3]، ۲۰۱۰).

پژوهش‌های انجام شده در حوزه‌ی حمایت اجتماعی را می‌توان به دو دسته تقسیم‌بندی نمود. دسته‌ی اول پژوهش‌هایی هستند که در زمینه‌ی نقش حمایت اجتماعی ادراک‌شده انجام پذیرفته‌اند. برای نمونه ونتزل، راسل و بیکر[4] (۲۰۱۶) نشان دادند متغیرهای معلم و والدین پیش‌بینی کننده‌ی مناسبی برای نتایج تحصیلی و متغیر همسالان پیش‌بینی کننده‌ی مهمی برای رفتارهای اجتماعی است. بر اساس نتایج پژوهش کینگ و گانوتایس[5] (۲۰۱۴) حمایت اجتماعی والدین، معلمان و همسالان به طور مثبت پیش‌بینی کننده‌ی انواع اهداف تطبیقی است. همچنین میان حمایت پدر و مادر با اهداف اجتناب از کار رابطه‌ای منفی وجود دارد. نتایج پژوهش همر و پیانتا

1.Cohen & Syme
2.Thoits
3.Gülaçti
4.Wentzel, Russell & Baker
5.King & Ganotice

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

(۲۰۰۱) نشان داد که درک روابط حمایتی دانش‌آموزان از سوی معلمان، با پیشرفت تحصیلی بیشتر، مشکلات رفتاری کمتر، روابط مثبت با همسالان همراه است.

در دسته‌ی دوم پژوهش‌ها میزان اهمیت منابع حمایت اجتماعی ادراک‌شده بررسی شده است. برای مثال بر مبنای نتایج پژوهش سونگ، بونگ، لی و کیم[1] (۲۰۱۵) حمایت عاطفی والدین نسبت به منابع دیگر حمایت اجتماعی به اضطراب امتحان پایین‌تر و پیشرفت تحصیلی بالاتری منجر می‌گردد. حمایت همسالان همچون سپری در برابر انگیزه‌های ناسازگار عمل می‌کند که به اضطراب امتحان پایین‌تر منجر می‌شود، و حمایت عاطفی ادراک‌شده از سوی معلمان در پیش‌بینی انگیزه‌ی موفقیت نوجوانان مؤثر نمی‌باشد. نتایج پژوهش لیوس و بنرجی[2] (۲۰۱۴) نیز نشان داد که حمایت معلم نسبت به سایر منابع حمایتی از نظر میزان تأثیر و در دسترس بودن در پایین‌ترین درجه قرار دارد.

از آن‌جایی که معلم در تحقق اهداف آموزشی نقشی کلیدی ایفا می‌نماید، بدون تردید ویژگی‌ها و عملکرد وی می‌تواند موجب تسهیل فرآیند آموزش و تحقق هرچه بهتر هدف‌های نظام آموزش و پرورش گردد. پژوهش‌های متعددی در زمینه‌ی ویژگی‌های معلمان و اساتید خوب و اثربخش انجام گرفته‌اند. به عنوان مثال ویژگی‌هایی که برای یک مدرس خوب عنوان شده است شامل «توان علمی و تسلط مدرس بر درس مورد نظر و هم‌چنین خصوصیات مثبت شخصیتی» است (شریف‌نیا، عبادی و حکمت‌افشار، ۱۳۹۱). در پژوهش مطلبی‌فرد، آراسته، خنجرخانی و صفایی‌موحد (۱۳۹۰) نیز تدریس اخلاقی و اثربخش از دیدگاه دانشجویان دارای هشت مؤلفه‌ی اساسی «کارآمدی در آموزش، کارآمدی در ارائه‌ی محتوا، تعامل حرفه‌ای، توجه به رشد همه جانبه‌ی دانشجویان، احترام به همکاران، ایجاد فضای بحث و تبادل‌نظر در کلاس، احترام به کلاس و در نهایت ارزشیابی مناسب» است.

از هنگامی که معلم وارد کلاس می‌شود تا پایان تدریس دائماً با دانش‌آموزان در ارتباط است و بدیهی است چگونگی این ارتباط بر یادگیری دانش‌آموزان و همچنین رفتار و شخصیت آنان تأثیرگذار است. تاکنون پژوهش‌های متعددی در زمینه‌ی رفتار معلم، روابط معلم و دانش‌آموزان و تأثیر این روابط بر آنان انجام پذیرفته

1. Song, Bong, Lee & Kim
2. Leeves & Banerjee

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

است. برای نمونه بر اساس نتایج پژوهش ملتفت و خیر (۱۳۹۱) رفتارهای حمایتی معلم در کلاس درس که به پیامدهای مطلوب منجر می‌شوند «گوش دادن، اجتناب از زبان کنترلی، فراهم کردن بازخورد اطلاعاتی، کاهش فشارهای روانی و رفتاری، ایجاد اسناد درونی در کسب موفقیت، مجبور نکردن دانش‌آموزان به پذیرش خواسته‌های معلم، تشویق به تفکر مستقل، تأیید شایستگی‌های دانش‌آموزان، اجازه‌ی مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌های آموزشی، ایجاد رابطه‌ای گرم و صمیمی و آگاهی از شرایط» هستند. همچنین «پذیرش دانش‌آموزان از جانب معلمان، واکنش مناسب و به موقع به گفتار آن‌ها، حمایت کردن از اظهارنظرهای دانش‌آموزان و پرهیز از تحقیر آنان» از جمله رفتارهایی است که با رشد و توسعه‌ی شناختی و عاطفی دانش‌آموزان همسو است (زاهد، ۱۳۹۱).

مرور پیشینه‌ی پژوهش ابهاماتی را در ارتباط با اهمیت حمایت اجتماعی معلم نشان می‌دهد. با توجه به این که دانش‌آموزان بیش‌ترین زمان مفید را در مدارس و با معلمان می‌گذرانند و پژوهش‌های بسیاری نقش اهمیت حمایت معلم بر مؤلفه‌های مرتبط با عمکلرد مثبت دانش‌آموز مانند پیشرفت تحصیلی بیشتر، مشکلات رفتاری کمتر و روابط مثبت با همسالان را مورد تأیید قرار داده‌اند (به طور مثال همر و پیانتا، ۲۰۰۱)، اما با این وجود بعضی پژوهش‌های اخیر نشان داده‌اند که اهمیت و میزان حمایت ادراک‌شده از سوی معلم در مقایسه با سایر منابع حمایتی (والدین و همسالان) در سطح پایین‌تر ارزیابی شده است (به طور مثال سونگ و همکاران، ۲۰۱۵ و لیوس و بنرجی، ۲۰۱۴). از طرف دیگر اهمیت و میزان ادراک حمایت اجتماعی معلم در پژوهش‌های یاد شده به صورت کلی مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین در کمتر پژوهشی به بررسی دیدگاه دانش‌آموزان در مورد حمایت معلم پرداخته شده است.

پژوهش‌های انجام شده در زمینه‌ی ویژگی‌های معلمان و اساتید نیز تنها به بررسی ویژگی‌های معلمان و اساتید «خوب»، «موفق» و «اثربخش» پرداخته‌اند و در زمینه‌ی ویژگی‌ها و کنش‌های معلمان «حمایت‌کننده» پژوهش‌های اندکی صورت گرفته است. نکته‌ی قابل‌توجه این است که نتایج پژوهش‌های انجام شده راه‌کارهای محدود و کلی در زمینه‌ی ارتباط اثربخش و مؤثر بین معلم و دانش‌آموزان، که ارتباط حمایت‌گرانه‌ی معلم با دانش‌آموزان بخش مهمی از آن است، را معرفی و ارائه می‌کنند. اکثر پژوهش‌های مذکور نیز به روش کمی و با ابزار پرسش‌نامه انجام شده‌اند، لذا ممکن است مقوله‌هایی نادیده گرفته شده باشند یا مجال مطرح شدن پیدا

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

نکرده باشند، در حالی که با انجام پژوهش کیفی و مصاحبه با دانش‌آموزان می‌توان به راه‌کارهای عملی و قابل استفاده‌ی بیشتری برای بهبود و ارتقای ارتباط معلم و دانش‌آموز و ادراک بیشتر حمایت اجتماعی معلم توسط دانش‌آموزان دست یافت. در این پژوهش با رویکردی پدیدارشناختی و روش تحلیل محتوای کیفی و با انجام مصاحبه سعی شده است به افزایش دانش موجود در زمینه‌ی حمایت اجتماعی معلم کمک نماییم و به اطلاعات مورد نیاز برای افزایش آگاهی معلمان از رفتارها و ویژگی‌هایی که به ادراک حمایت معلم توسط دانش‌آموزان منجر می‌گردند دست یابیم. نتایج پژوهش حاضر می‌تواند به کارآیی معلم، کلاس درس، مدرسه و در نهایت آموزش و پرورش منجر گردد.

روش شناسی پژوهش

برای دستیابی به شناختی جامع از پدیده‌ی حمایت اجتماعی معلم، باید اطلاعاتی را جستجو کرد که به واسطه‌ی آن‌ها بهتر بتوان موضوع را درک کرد. با استفاده از پژوهش کیفی می‌توان به اطلاعات عمیق‌تری دست یافت، پیچیدگی‌های مسائل را شناسایی کرد، شرح داد، تجزیه و تحلیل سودمندی انجام داد و در نهایت فرآیند تصمیم‌گیری را بهبود بخشید (مارشال و راس‌من، ۱۹۹۵). بدین منظور پژوهش حاضر در چارچوب رویکرد کیفی و با استفاده از تحلیل محتوای کیفی با روش کریپندورف[1] انجام شده است. «تحلیل محتوا فنی پژوهشی است برای استنتاج تکرارپذیر و معتبر از متن‌ها یا دیگر مواد معنی‌دار، در بافت یا زمینه‌ای که به کار می‌روند.» (کریپندرف، ۲۰۰۴، ص ۱۸). جامعه‌ی پژوهش کلیه‌ی دانش‌آموزان دختر پایه‌ی یازدهم شهرستان تربت حیدریه هستند. نمونه‌گیری در چارچوب منطق نمونه‌گیری در رویکرد پدیدارشناسی و به صورت هدفمند و به دو صورتِ نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای (برای شناسایی افرادی که باید مورد مصاحبه قرار می‌گرفتند) و نمونه‌گیری با نمونه‌ی ناهمگون انجام پذیرفت. این روش، نمونه‌گیری با بیشینه‌ی پراش نیز نامیده می‌شود؛ زیرا مستلزم یافتن پراش‌های مربوط به محیط‌ها و افرادی با تجارب مختلف از یک پدیده‌ی خاص است (هومن، ۱۳۸۵). در این پژوهش نخست با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای از مدارس دخترانه مقطع متوسطه‌ی دوره‌ی دوم شهرستان تربت حیدریه چهار مدرسه و از هر مدرسه یک کلاس به صورت تصادفی انتخاب شدند. معیارهای

1.Krippendorff

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

ورود به پژوهش شامل این موارد بودند که دانش‌آموزان دختر، و مشغول به تحصیل در پایه‌ی یازدهم شهر تربت‌حیدریه باشند؛ از شرکت در مطالعه رضایت داشته و به آن علاقه‌مند باشند؛ همچنین قادر به در اختیار گذاشتن اطلاعات و تجربیات خود باشند. معیارهای خروج از مطالعه شامل اعلام عدم‌رضایت دانش‌آموزان جهت پاسخ به پرسش‌ها و ادامه‌ی همکاری و نیز دانش‌آموزانی که به طور ناقص و یا مبهم به پرسش‌نامه‌ها پاسخ دادند، بوده است. در ادامه‌ی پژوهش، دانش‌آموزان خرده مقیاس حمایت معلم در پرسشنامه‌ی حمایت اجتماعی مالکی، دیمری و الیوت[1] (۲۰۰۰) را تکمیل نمودند. این پرسشنامه شامل ۶۰ گویه می‌باشد که حمایت اجتماعی دریافت‌شده از پنج منبع (والدین، معلم، همکلاسی، دوستان نزدیک و اولیای مدرسه) را بر اساس چهار نوع حمایت (عاطفی، اطلاعاتی، ارزیابانه و ابزاری) مورد سنجش قرار می‌دهد. خامسان و ابوطالبی در سال ۱۳۸۹ این پرسشنامه را در بین دانش‌آموزان شهر بیرجند اعتباریابی کرده و برای خرده مقیاس میزان حمایت اجتماعی آلفای ۰/۹۷ و برای خرده مقیاس اهمیت حمایت ۰/۹۸ ذکر کرده‌اند. روایی این پرسشنامه نیز توسط مالکی، دیمری و الیوت (۲۰۰۴) از طریق ضریب همبستگی با پرسشنامه‌ی مهارت‌های اجتماعی (SSRS) محاسبه گردیده است که این ضریب برابر با ۰/۶۲و در سطح ۰/۰۱ معنادار بود. سپس بعد از اجرای پرسشنامه، با توجه به نمره‌ی حمایت اجتماعی ادراک‌شده، ۱۵ نفر از دانش‌آموزانی که بالاترین ادراک از حمایت اجتماعی معلم و ۱۵ نفر از دانش‌آموزانی که پایین‌ترین ادراک از حمایت اجتماعی معلم را داشتند، انتخاب و در گروه نمونه قرار گرفتند. پس از مصاحبه‌ی نیمه‌ساختاریافته با اعضای گروه نمونه، متن مصاحبه‌ها به طور کامل ضبط گردید و مصاحبه‌ها به صورت کلمه به کلمه پیاده‌سازی شد تا با استفاده از آن، کدگذاری داده‌ها با دقت کامل صورت گیرد. پس از پیاده‌سازی، متن مصاحبه سطر به سطر مورد بررسی قرار گرفته و جملات معنی‌دار که مرتبط با موضوع اصلی پژوهش هستند علامت‌گذاری شدند. در مرحله بعد دسته‌بندی کدها آغاز گردید و کدهایی با مفهوم مشترک تحت یک طبقه قرار گرفت و نام‌گذاری شد. سپس با نظارت یک ناظر باتجربه در تحلیل داده‌های کیفی، کار طبقه‌بندی و نام‌گذاری طبقه‌ها مورد بازنگری قرار گرفت. در نهایت معانی اساسی و اصولی که همانا تحلیل

1.Child and Adolescent Social Support Scale (CASSS)

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

نهفته طبقات است و تم نامیده می‌شود تعیین شد و به این ترتیب مضامین اصلی مطالعه استخراج و مشخص گردید.

برای تأمین اعتبار و مقبولیت داده‌ها از شیوه‌های نظارت همکار، ناظر خارجی و بررسی اعضاء استفاده شد به این ترتیب که نتایج طبقه‌بندی‌ها در اختیار دو نفر از اساتید دانشگاه که بر روش پژوهش کیفی مسلط هستند قرار گرفت تا صحت فرآیند کدگذاری بررسی و تأیید گردد. برای بررسی اعضاء نیز نتایج تحلیل و کدبندی‌های حاصل در اختیار چهار نفر از مصاحبه‌شونده‌ها قرار گرفت تا آن را بررسی نمایند. در مورد قابلیت اطمینان از ناظری خارجی که به مواردی از قبیل نوارهای مصاحبه، متون پیاده شده و تمامی جزئیات مطالعه دسترسی داشت و همچنین در پژوهش کیفی با تجربه بود، درخواست گردید فرایند جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل را بررسی و تأیید نماید.

یافته‌ها

بر مبنای تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها در مجموع ۱۵۱ کد شناسایی و در ۶۲ طبقه و در نه تم دسته‌بندی گردید. دانش‌آموزان «توانمندی در روابط انسانی (۱۵۸)»، «ویژگی‌های شخصیتی مناسب (۸۲)»، «نظارت و ارزشیابی مناسب (۶۶)»، «مهارت در تدریس (۶۰)»، «توانمندی در مدیریت کلاس (۴۲)»، «تعهد شغلی (۳۳)»، «راهنمایی و مشاوره دادن (۳۲)»، «توانمندی علمی (۱۷)» و «کمک به رشد همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان (۱۱)» را به عنوان نُه ویژگی اساسی معلمان حمایت‌کننده می‌دانند. از این میان «توانمندی معلم در روابط انسانی» از نظر دانش‌آموزان مهم‌ترین ویژگی معلمان حمایت‌کننده است. همچنین بر پایه‌ی نتایج ادراک دانش‌آموزان از حمایت معلم و آنچه به عنوان کنش‌ها و ویژگی‌های معلم حمایت‌گر برشمرده‌اند و بر اساس تقسیم‌بندی انواع حمایت (مدل تاردی، ۱۹۸۵: عاطفی، ابزاری، اطلاعاتی و ارزیابانه) دانش‌آموزان نخست به حمایت عاطفی، سپس به حمایت ابزاری و در نهایت به حمایت ارزیابانه و اطلاعاتی تأکید دارند. با وجود اینکه ممکن است انتظار برود دانش‌آموزان باید بر اساس نیازهای رشدی دوران نوجوانی و همچنین بر اساس نتایج برخی پژوهش‌ها همچون پژوهش ابوطالبی (۱۳۸۹) به حمایت عاطفی و اطلاعاتی به عنوان اولین ابعاد حمایت تأکید داشته باشد، اما دانش‌آموزان در پژوهش حاضر به حمایت اطلاعاتی به عنوان آخرین بعد حمایتی تأکید داشته‌اند. در ادامه یافته‌های پژوهش شامل نه تم به دست آمده به ترتیب اهمیت و به تفصیل ارائه می‌گردد.

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

۱. توانمندی در روابط انسانی

مهم‌ترین ویژگی معلم حمایت‌کننده از نظر دانش‌آموزان، توانمندی در روابط انسانی است. این بعد از ویژگی معلم حمایت‌گر، از ابعاد مهم در تدریس اثربخش نیز محسوب می‌شود (طالب‌زاده شوشتری، ۱۳۹۰). در جدول شماره‌ی یک طبقات مربوط به تم توانمندی در روابط انسانی و نمونه‌ی مصاحبه‌ها آورده شده است.

جدول ۱. تم توانمندی در روابط انسانی، طبقات و نمونه‌ی مصاحبه‌ها

طبقات	نمونه‌ی مصاحبه
وقت گذاشتن برای دانش‌آموزان	«وقتی به معلم حمایت‌کننده مراجعه می‌کنی، قشنگ و خوب برایت وقت می‌گذارد و درس را توضیح می‌دهد». (کد ۱۸)
ارتباط با دانش‌آموزان	«با او احساس راحتی می‌کنی و می‌توانی بدون هیچ ترس و دلهره‌ای بروی و از او سؤال کنی». (کد ۲۰)
صمیمیت با دانش‌آموزان	«خیلی صمیمانه‌تر برخورد می‌کند و روابطش با دانش‌آموزان خیلی گرم‌تر است». (کد ۴)
روابط محترمانه	«تو را مقابل دوستانت خجالت‌زده نمی‌کند. اگر یک روز درس نخواندی با خود بگوید که شاید مشکلی داشتی و شخصیت تو را بالا نگه می‌دارد». (کد ۲۳)
درک شرایط دانش‌آموزان	«فهم و درک معلم حمایت‌کننده خیلی بالا است، شرایط دانش‌آموزان را درک می‌کند، مثلاً اگر من روزی نتوانم درس را بخوانم و مشکل داشتم، به من مهلت می‌دهد». (کد ۲۱)
روابط عاطفی	«جواب سلام را می‌دهد. به نظر من، به من اهمیت می‌دهد که جواب سلام من را می‌دهد. همین احوال پرسی و این که خوب جواب ما را بدهد». (کد ۳)
اعتماد آفرینی	«به او می‌توانی اعتماد کنی یعنی وقتی نمی‌توانی بعضی مسائل را به هرکسی بگویی، بتوانی به معلمت بگویی». (کد ۲۳)
ایجاد انگیزه	«او یک روحیه و یک شوقی به تو می‌دهد، یک انرژی می‌دهد که خودت را باور کنی». (کد ۱۸)
عدالت آموزشی	«واقعاً بین دانش‌آموزان تفاوتی نمی‌گذارند. به همه کمک می‌کنند، مثلاً رفتارشان طوری است که بین دانش‌آموزان فرق نمی‌گذارند که با یکی خوب‌تر رفتار کنند و با یکی بد». (کد ۲۲)
روابط مقتدرانه	«رفتار معلم حمایت‌کننده به جا است؛ یعنی مواقع شوخی، شادند و موقع درس و مواقع لازم، جدی هستند و هرچیزی جای خودش است». (کد ۲۹)
تشویق و تنبیه مناسب	«او کار خوبم را تشویق و برای کار بدم، مرا تنبیه می‌کند. مثلاً اگر برگه‌ی امتحانی‌ام را سفید دادم یا خیلی خراب کردم یک نمره هم از من کم بکند و بگوید چرا این طوری جواب دادی. این تنبیه باعث می‌شود که دیگر این کار اشتباهم را تکرار نکنم». (کد ۱۵)
توجه به دانش‌آموزان	«مثلاً وقتی یک روز حالم خوب نیست از من می‌پرسند. این یعنی به من توجه کردند و من را از بقیه‌ی روزها جدا دیدند که حال من بد است». (کد ۱۵)

۲. ویژگی‌های شخصیتی مناسب

از جمله خصوصیاتی که دانش‌آموزان برای معلمان حمایت‌کننده بارها به آن اشاره نموده‌اند ویژگی‌های شخصیتی مناسب است. در این زمینه موارد متعددی ذکر شد که مهم‌ترین آن خوش اخلاقی معلم است. در جدول شماره‌ی دو طبقات مربوط به این تم و نمونه‌ی مصاحبه‌ها آورده شده است.

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

جدول ۲. تم ویژگی‌های شخصیتی مناسب، طبقات و نمونه‌ی مصاحبه‌ها

طبقات	نمونه‌ی مصاحبه
صبوری	«زود قضاوت نمی‌کنند یا زود نمی‌گویند این حرف تو اشتباه است و یا سکوت کن». (کد ۲۵)
خوش اخلاقی	«اخلاق معلمان حمایت‌کننده خیلی خوب است، یعنی اصلاً با دانش‌آموزان تند رفتار نمی‌کنند». (کد ۱۹)
تواضع	«ایشان از نظر شخصیتی خودشان را با دانش‌آموزان هم سطح می‌گیرند». (کد ۲۴)
مؤدب بودن	«معلم حمایت‌کننده با مهربانی و ادب با دانش‌آموزان صحبت می‌کند». (کد ۲۷)
لحن و گفتار	«او با لحن خوش صحبت کند. به گونه‌ای صحبت می‌کند که دلنشین باشد». (کد ۷)
آراستگی ظاهر	«معلم حمایت‌کننده همیشه مرتب و با ظاهری آراسته حاضر می‌شود». (کد ۷)
مدیریت احساس	«وقتی سر کلاس حاضر می‌شود اگر از محیط خانه‌اش ناراحت است، عصبانیتش را سر کلاس خالی نمی‌کند». (کد ۱۱)
دلسوزی	«معلم‌هایی که حمایت می‌کنند نسبت به معلمان دیگر دلسوزتر هستند». (کد ۲۴)
رازداری	«وقتی کار اشتباهی انجام می‌دهیم سریع به دفتر نمی‌گوید و خودش تذکر می‌دهد». (کد ۱۱)
شور و شوق	«به نظر من رفتار معلمان حمایت‌کننده خوب است، چون جوان‌ها روحیه‌ی شادی دارند و معلمان نباید مانع رشد و شادی آن‌ها شوند و باید شور و شوق داشته باشند». (کد ۱۲)
انعطاف‌پذیری	«مغرور نیستند و حرف منطقی دانش‌آموزان را قبول می‌کنند و خیلی انعطاف‌پذیرند». (کد ۱۶)
رو راستی	«دو رو نیست. یک برخورد با دانش‌آموز ندارد و این که در دفتر مدرسه یک طور دیگر باشد». (کد ۱۰)
علاقه به معلمی	«فقط برای حقوق در کلاس درس حاضر نمی‌شوند، آن‌ها کارشان را دوست دارند». (کد ۱۶)
اعتماد به نفس داشتن	«خودش اعتماد به نفس دارد و این اعتماد به نفس را به ما هم منتقل می‌کند». (کد ۲)
آسان گرفتن	«سخت‌گیر نیست و همچنین طوری نیست که دانش‌آموز را به حال خودش رها کند». (کد ۲۴)
باگذشت بودن	«معلم حمایت‌کننده خیلی گذشت دارد». (کد ۲)
آرامش داشتن	«معلم حمایت‌کننده با آرامش بیشتری درس می‌دهد». (کد ۷)

۳. نظارت و ارزشیابی مناسب

از دیدگاه دانش‌آموزان معلمان حمایت‌کننده باید از روش‌های ارزشیابی آگاهی داشته باشند و بر اساس اهداف، ارزشیابی درستی از دانش‌آموزان به عمل آورند تا بدین طریق داوری درستی درباره‌ی میزان توفیق دانش‌آموزان در رسیدن به اهداف آموزشی انجام گیرد. در جدول شماره‌ی سه طبقات مربوط به تم نظارت و ارزشیابی مناسب و نمونه‌ی مصاحبه‌ها آورده شده است.

جدول ۳. تم نظارت و ارزشیابی مناسب، طبقات و نمونه‌ی مصاحبه‌ها

طبقات	نمونه‌ی مصاحبه
ارزشیابی مستمر	«در کلاس هر جلسه ارزشیابی صورت می‌گیرد، یا پرسش شفاهی و یا امتحان. در هر صورت همیشه درس ارزشیابی می‌شود». (کد ۱۷)
ارزشیابی عادلانه	«آزمون‌ها مطابق مطالبی که سر کلاس مطرح شده، می‌باشد». (کد ۲۳)
جامع‌نگری در ارزشیابی	«به کارهای عملی هم نمره اختصاص می‌دهد». (کد ۶)

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

مسئولیت‌پذیری در ارزشیابی	«خودش درس را ارزشیابی می‌کند و می‌گوید درس را می‌پرسم و حتماً هم خودش درس را می‌پرسد». (کد ۱۰)
برگزاری آزمون‌های هماهنگ	«آزمون‌های هماهنگ برگزار می‌کنند. آن‌ها دو تا کلاس را با هم ادغام می‌کنند و نتایج را روی بُرد می‌زنند». (کد ۸)
کمک و راهنمایی	«در جلسه امتحان اگر دانش‌آموز متوجه نشود، برای او توضیح می‌دهد. طوری نیست که ما سؤال کنیم و معلم بی‌تفاوت باشد». (کد ۳۰)
ارزشیابی علمی	«برگه‌های امتحانی را بهتر تصحیح می‌کنند. اگر مفهوم را برسانی به تو نمره می‌دهند؛ یعنی لازم نیست مثل خط کتاب را بنویسی». (کد ۱۶)
انعطاف‌پذیری در ارزشیابی	«اگر یک معلمی حمایت‌کننده باشد امتحان را به تعویق می‌اندازد و یا به دانش‌آموزان کمک می‌کند. اگر این جلسه نشد نصف کتاب را امتحان می‌گیرم یا مثلاً از حجم کم می‌کند». (کد ۲۵)

٤. مهارت در تدریس

آگاهی از موضوعات درسی توأم با برخوردار بودن از مهارت‌های تدریس ویژگی مهمی است که یک معلم خوب باید از آن برخوردار باشد (اسلاوین، ۲۰۰۶). مهارت در تدریس مؤلفه‌ی مهمی است که معلمان حمایت‌کننده باید به آن توجه کنند؛ زیرا توجه به این مؤلفه، می‌تواند معلم را در تحقق اهداف آموزشی یاری کند (سیف، ۱۳۹۰). در جدول شماره‌ی چهار طبقات مربوط به تم مهارت در تدریس و نمونه‌ی مصاحبه‌ها آورده شده است.

جدول ۴. تم مهارت در تدریس، طبقات و نمونه‌ی مصاحبه‌ها

طبقات	نمونه‌ی مصاحبه
توانایی در انتقال مفاهیم	«لحن بیان‌شان خیلی رسا است، به صورتی که ما همان دفعه‌ی اول که معلم توضیح می‌دهد، متوجه می‌شویم». (کد ۱۸)
مهارت در ارائه‌ی مطالب متناسب با توانایی دانش‌آموزان	«به تدریس اهمیت می‌دهند؛ یعنی مطالب را به درستی به دانش‌آموزان منتقل می‌کنند و بچه‌ها می‌توانند مطالب را هضم کنند و مطلب برای ما خوب تفهیم شود». (کد ۲۰)
داشتن طرح درس	«درس‌ها را طوری با برنامه و زمانبندی تدریس می‌کنند که هم بچه‌ها متوجه بشوند و هم آخر سال همه‌ی درس‌ها روی هم نیفتد و ما عقب نمانیم». (کد ۱۸)
استفاده از روش‌های تدریس مناسب	«یک مفهوم که قبلاً داشتیم را دوباره مرور می‌کنند و می‌گویند یادتان آمد و سریع به سراغ موضوع جدید نمی‌روند». (کد ۱۴)
مهارت در پرسش و پاسخ	«معلم حمایت‌کننده‌ی بالا هرچقدر سؤال بپرسیم جواب می‌دهد و دنبال سؤالات ما است». (کد ۱)
کاربردی نمودن مطالب	«در تدریس از نکاتی استفاده می‌کنند که در زندگی‌مان اتفاق می‌افتد». (کد ۱۴)

۵. راهنمایی و مشاوره دادن

دانش‌آموزان ارائه‌ی راهنمایی و مشاوره را به عنوان یکی از ویژگی‌های معلمان حمایت‌کننده برشمردند. آن‌ها معتقدند معلمانی حمایت‌کننده هستند که در امور مختلف دانش‌آموزان را راهنمایی می‌کنند و از راهنمایی کردن و

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

مشاوره دادن به دانش‌آموزان دریغ نمی‌ورزند. در جدول شماره‌ی پنج طبقات مربوط به تم راهنمایی و مشاوره دادن و نمونه‌ی مصاحبه‌ها آورده شده است.

جدول ۵. تم راهنمایی و مشاوره دادن، طبقات و نمونه‌ی مصاحبه‌ها

طبقات	نمونه‌ی مصاحبه
مشاوره‌ی تحصیلی	«به ما شیوه‌ی درست درس خواندن را می‌گویند و یا آن‌ها روش تست زدن و مطالعه‌ی درست رو به ما یاد می‌دهند». (کد ۱۹)
مشاوره‌ی غیردرسی	«اگر دانش‌آموزان مشکل خانوادگی داشته باشند، با خانواده‌های آن‌ها در میان می‌گذارند و سعی می‌کنند مشکلات دانش‌آموزان را رفع کنند». (کد ۲۲)
مشاوره‌ی اخلاقی	«مستقیماً کارهای اشتباهمان را به ما تذکر می‌دهد و می‌گوید این کارت درست نبود و یا این رفتارت مناسب نبود». (کد ۲۹)
پذیرا بودن معلم	«وقتی یک مشکلی داری با تمام وجود گوش می‌دهند، برایت بازگو می‌کنند، قشنگ به تو می‌فهمانند که می‌خواهند به تو کمک کنند». (کد ۵)

٦. توانمندی در مدیریت کلاس

اداره‌ی صحیح کلاس درس از مسائل مهم آموزشی است. معلم از این طریق می‌تواند رفتارهای مخرب و مزاحم را اصلاح نماید و با ایجاد محیطی آرام و بدون تنش و درگیری، مشارکت دانش‌آموزان را در فعالیت‌های یادگیری افزایش دهد. اداره‌ی صحیح کلاس و فراهم آمدن جو مشارکت و صمیمیت در محیط آموزشی بر سطح انگیزش و یادگیری دانش‌آموزان می‌افزاید (سیف، ۱۳۹۰). در جدول شماره‌ی شش طبقات مربوط به تم توانمندی در مدیریت کلاس و نمونه‌ی مصاحبه‌ها آورده شده است.

جدول ۶. تم توانمندی در مدیریت کلاس، طبقات و نمونه‌ی مصاحبه‌ها

طبقات	نمونه‌ی مصاحبه
جو کلاس	«دانش‌آموزان مشتاق هستند که به کلاس معلمان حمایت‌کننده بروند». (کد ۲۲)
برقراری نظم کلاسی	«اگر کسی وسط درس صحبت کند، به خوبی تذکر می‌دهد تا نظم برقرار شود و می‌گوید دخترم صحبت نکن». (کد ۱۲)
مدیریت زمان	«در وقت اضافه‌ی کلاس نمونه سؤال با بچه‌ها کار می‌کنند و نمی‌گویند که شما به حال خودتان آزاد باشید». (کد ۱۸)
فضای کلاس	«کلاس‌هایشان را در مکان‌های مختلف مثلاً توی حیاط یا بیرون و یا یک جای دیگر که برای دانش‌آموزان تکراری نباشد برگزار می‌کنند». (کد ۲۲)
ایجاد جو مشارکتی	«وقتی در کلاس می‌خواهند کاری کنند و تصمیمی بگیرند، مشورت می‌کنند. مثلاً این که درس با کنفرانس بچه‌ها باشد یا نه و یا هر تصمیم دیگری». (کد ۱۷)

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

۷. تعهد شغلی

به اعتقاد مصاحبه‌شونده‌ها تعهد شغلی یکی دیگر از ویژگی‌های معلمان حمایت‌کننده است. معلمان حمایت‌کننده به سؤالات و مشکلات درسی دانش‌آموزان توجه می‌کنند و در این زمینه پیگیر هستند. به یادگیری و موفقیت دانش‌آموزان اهمیت می دهند و در این خصوص از جان و دل مایه می گذارند. این تم دارای یک طبقه با عنوان تعهد شغلی است. به عنوان مثال مصاحبه‌شونده‌ی شماره‌ی بیست و هفت اظهار نمود:

«معلمان حمایت‌کننده سرکلاس از جان و دل مایه می‌گذارند. مشخص است که برای این که دانش‌آموز درس را متوجه بشود، به هر گونه‌ای مایه می‌گذارند و دانش‌آموز این کاری که معلم دارد در حقش می‌کند را حس می‌کند». (کد ۲۷)

۸. توانمندی علمی

به اعتقاد مصاحبه‌شونده‌ها یک معلم حمایت‌کننده در زمینه‌ی علمی توانمند است. آن‌ها در این زمینه به ویژگی‌هایی مانند توان علمی، برگزاری فعالیت‌های فوق برنامه و همچنین کلاس‌های تقویتی اشاره نمودند. دانش‌آموزان همچنین معتقد بودند معلمان حمایت‌کننده نه تنها در زمینه‌ی پژوهشی متبحر و باتجربه هستند، بلکه در دانش‌آموزان نیز انگیزه‌ی پژوهش را ایجاد می‌نمایند. در جدول شماره‌ی هفت طبقات تم توانمندی علمی و نمونه‌ی مصاحبه‌ها آورده شده است.

جدول ۷. تم توانمندی علمی، طبقات و نمونه‌ی مصاحبه‌ها

طبقات	نمونه‌ی مصاحبه
توان علمی	«سطح علمی و بار علمی‌شان بالا است». (کد ۸)
برگزاری فعالیت‌های فوق برنامه	«با مدیر و معاون مدرسه رابطه‌ی بیشتری دارند و این باعث می‌شود که برای ما کلاس بگذارند، اردو بگذارند و خیلی کارهای دیگر». (کد ۸)
تجربه در زمینه‌ی پژوهش	«یک معلم حمایت‌کننده، اقدامات علمی بیشتری در زمینه‌ی درسی انجام می‌دهد». (کد ۲۴)
ایجاد انگیزه‌ی پژوهشی	«تحقیقی می‌گذارند که نمی‌شود به سرعت از اینترنت دریافت کنیم و خودمان باید برویم و تحقیق کنیم». (کد ۸)
برگزاری کلاس تقویتی	«تا متوجه نشوی تو را رها نمی‌کند. هدفش یادگیری است. او برای ما کلاس فوق العاده و جبرانی برگزار می‌کند». (کد ۱)

۹. کمک به رشد همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان

رشد همه‌جانبه‌ی فرد در برگیرنده‌ی مسائلی از قبیل اعتماد به نفس، خودباوری، شناخت استعداد دانش‌آموزان و ... می‌باشد. یک معلم حمایت‌کننده لازم است به این ویژگی‌ها توجه کند و شرایط را برای رشد همه جانبه‌ی

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

دانش‌آموزان فراهم نماید. در جدول شماره‌ی هشت طبقات مربوط به این تم و نمونه‌ی مصاحبه‌ها آورده شده است.

جدول ۸. تم کمک به رشد همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان، طبقات و نمونه‌ی مصاحبه‌ها

طبقات	نمونه‌ی مصاحبه
کمک به رشد همه جانبه‌ی دانش‌آموزان	«این معلمان خیلی خوب هستند و به رشد و پرورش ما اهمیت می‌دهند. آنان کمک می‌کنند اعتماد به نفس ما بالا رود». (کد ۸)
توجه به آینده‌ی تحصیلی	«فقط به فکر امتحان نهایی دانش‌آموزانش نیست. او به کنکور و آینده نگاه می‌کند و توجه دارد». (کد ۴)
توجه به آینده‌ی شغلی	«از همه چی مایه می‌گذارند که دانش‌آموزان در آینده موفق شوند و شغل مناسبی داشته باشند». (کد ۱۷)

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های پژوهش «توانمندی در روابط انسانی» مهم‌ترین ویژگی معلمان حمایت‌کننده است. این تم در پژوهش راوفلدر و همکاران[1] (۲۰۱۶) به عنوان یکی از ویژگی‌های معلمان خوب و در پژوهش طالب‌زاده شوشتری (۱۳۹۰) به عنوان یکی از عوامل مؤثر در تدریس اثربخش مطرح شده است. طبقات روابط محترمانه و وقت گذاشتن برای دانش‌آموزان نیز بر اساس نتایج پژوهش واکر[2] (۲۰۰۸) از ویژگی‌های معلمان مؤثر می‌باشند. همچنین این تم با الگوی سلسله مراتبی ـ جبرانی[3] هم‌خوانی دارد. بر اساس این الگو تأمین حمایت اجتماعی مبتنی بر اولویت و اهمیت روابط افراد با یکدیگر است و در غیاب روابط اولیه، فرد می‌تواند روابط ثانویه را جایگزین نماید (کانتر[4]، ۱۹۷۹). دانش‌آموزان بعد از روابط اولیه با والدین می‌توانند روابط ثانویه، مانند ارتباط با معلم را جایگزین آن نمایند، به این صورت که توانمندی معلم در روابط انسانی و ایجاد و توسعه‌ی ارتباط معلم با دانش‌آموزان می‌تواند ادراک حمایت اجتماعی معلم توسط دانش‌آموزان را توجیه نماید. طبقات روابط مقتدرانه و تشویق و تنبیه مناسب در این تم جزء ویژگی‌های معلم حمایت‌کننده می‌باشد که در پژوهش حاضر نیز بر آن‌ها تأکید شده است.

تم دوم «ویژگی‌های شخصیتی مناسب» با نتایج پژوهش‌های راوفلدر و همکاران (۲۰۱۶) و مطلبی‌فرد و همکاران (۱۳۹۰) به عنوان یکی از ویژگی‌های مدرس خوب هماهنگی دارد. همچنین این تم در پژوهش

1.Raufelder et al.
2.Walker
3.Hierarchical- compensatory model
4.Cantor

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

طالب‌زاده شوشتری (۱۳۹۰) به عنوان یکی از عوامل تدریس اثربخش و در زیرمجموعه‌ی ویژگی‌های فردی استاد اثربخش مطرح شده است. این تم با الگوی تخصیص وظیفه[1] مطابقت دارد. در این الگو شبکه‌های حمایتی هر کدام بنا به نوع رابطه‌ای که تشکیل می‌دهند، حمایت خاص خود را به همراه دارند و نوع و مشخصات ارتباط تعیین می‌کند که چه کسی حمایت‌کننده ادراک شود (لیتواک[2]، ۱۹۸۵). یک معلم حمایت‌کننده با داشتن ویژگی‌های شخصیتی مناسب از جمله صبور بودن، خوش اخلاقی و رازداری، مخصوصاً در مواقعی که دانش‌آموز نمی‌تواند حمایت اجتماعی را از افراد دیگر ادراک کند مناسب‌ترین و محتمل‌ترین منبع برای ادراک حمایت اجتماعی می‌باشد. طبقات باگذشت و مهربان بودن در نتایج پژوهش واکر (۲۰۰۸) نیز به دست آمده‌اند. طبقه‌ی آرامش داشتن در این تم از نتایج جدید پژوهش حاضر می‌باشد.

تم سوم «نظارت و ارزشیابی مناسب» است که بر مبنای نتایج پژوهش طالب‌زاده شوشتری و پورشافعی (۱۳۹۰) یکی از اسنادهای اساتید موفق در خصوص افزایش انگیزه می‌باشد. همچنین این تم با نتایج پژوهش مطلبی‌فرد و همکاران (۱۳۹۰) نیز مطابق می‌باشد. این تم با الگوی تخصیص کارکردی[3] هم‌خوانی دارد. مطابق این الگو روابط طی زمان و موقعیت به توافق می‌رسند و در زمان‌های متفاوت، افراد مختلفی می‌توانند تأمین‌کننده‌ی حمایت اجتماعی باشند (سیمون[4]، ۱۹۸۴). بر این اساس یک معلم حمایت‌کننده می‌تواند در موقعیت‌های مختلف روابط مورد توافقی با دانش‌آموزان به وجود آورد (به طور مثال نحوه‌ی ارزشیابی)، در مواقع نیاز به کمک و راهنمایی بپردازد و با برآورده ساختن نیازهای دانش‌آموزان به ادراک حمایت اجتماعی منجر گردد. طبقه‌ی برگزاری آزمون‌های هماهنگ در این تم جزء نتایج بدیع پژوهش حاضر می‌باشد که در پیشینه به آن اشاره‌ای نشده است.

تم چهارم «مهارت در تدریس» یکی دیگر از ویژگی‌های معلمان حمایت‌کننده است که باید مورد توجه ویژه واقع گردد؛ زیرا توجه به این مؤلفه معلم را در تحقق اهداف آموزشی یاری می‌کند (سیف، ۱۳۹۰). تم مهارت در تدریس در پژوهش‌های پلاوسیک و دیکوویچ[5] (۲۰۱۶)، راوفلدر و همکاران (۲۰۱۶) و مطلبی‌فرد و همکاران

1.Task- specificity model
2.Litwak
3.Functional- specificity model
4.Simons
5.Plavšic & Dikovic

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

(۱۳۹۰) به عنوان یکی از ویژگی‌های مدرس خوب مطرح شده است. همچنین در نتایج پژوهش طالب‌زاده شوشتری و پورشافعی (۱۳۹۰) به عنوان یکی از اسنادهای اساتید موفق در خصوص افزایش انگیزه برشمرده شده است. این تم با الگوی تطابق بهینه‌ی استرس و حمایت اجتماعی[1] مطابقت دارد. بر اساس این الگو نوع حمایت باید با زمینه و نوع استرس متناسب باشد و هر نوع حمایتی با هر نوع استرسی هم‌خوانی ندارد و استرس‌های متناسب با نیازهای افراد، حمایت‌های خاصی را می‌طلبد (کاترونا و شور[2]، ۱۹۹۴). از آن‌جایی که دانش‌آموزان در زمینه‌ی نحوه‌ی آموزش و روش تدریس معلم ممکن است دچار استرس شوند (به دلیل عدم یادگیری مفاهیم آموزشی) و یا این که عدم مهارت‌های معلم در انتقال مفاهیم و نحوه‌ی ارائه‌ی مطالب مانع از دستیابی آنان به اهداف آموزشی گردد، یک معلم حمایت‌کننده می‌تواند در زمینه‌ی نیازهای تحصیلی دانش‌آموزان، خود را به مهارت‌های تدریس مجهز نماید و با ارائه‌ی حمایت ابزاری و مهارت خود در زمینه‌ی تدریس باعث شود دانش‌آموزان حمایت معلم را ادراک نمایند.

تم پنجم «راهنمایی و مشاوره دادن» است. به این تم در نتایج پژوهش عثمان[3] (۲۰۱۶)، ملتفت و خیر (۱۳۹۱)، طالب‌زاده شوشتری (۱۳۹۰) و غلامی و حسین‌چاری (۱۳۹۰) اشاره شده است. همچنین این تم با الگوی تطابق بهینه‌ی استرس و حمایت اجتماعی هم‌خوانی دارد. از آن‌جایی که دانش‌آموزان در زمینه‌ی درسی، غیردرسی و یا اخلاقی به راهنمایی و مشاوره نیاز دارند و برآورده نشدن نیاز آن‌ها در این خصوص ممکن به اضطراب منجر گردد، ارائه‌ی راهنمایی و مشاوره از سوی معلم می‌تواند به کاهش اضطراب و در نهایت به ادراک حمایت اجتماعی معلم توسط دانش‌آموزان بیانجامد. طبقه‌ی مشاوره‌ی اخلاقی (به طور مثال بازخورد دادن در مورد درست و غلط بودن رفتار دانش آموز) یافته‌ای است که در سایر پژوهش‌ها به آن اشاره‌ای نشده است و در پژوهش حاضر به عنوان یکی از ویژگی‌های معلم حمایت‌کننده در حیطه‌ی راهنمایی و مشاوره شناسایی شده است.

1.Optimal macthing model of stress and social support
2.Shur & Cutrona
3.Othman

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

«توانمندی در مدیریت کلاس» تم ششم است که در پژوهش لیو، لیو، استرانگ و زو[1] (۲۰۱۶) به عنوان یکی از ویژگی‌های معلمان موفق مطرح شده است. طبقه‌ی جو کلاس در این تم با نتایج پژوهش قریشی (۲۰۱۳) و طبقه‌ی فضای کلاس با نتایج پژوهش منصور و همکاران[2] (۲۰۱۲) به عنوان یکی از ویژگی‌های معلم اثربخش همخوانی دارد. این تم با الگوی تطابق بهینه‌ی استرس و حمایت اجتماعی هم‌خوانی دارد. با توجه به این که دانش‌آموزان نیاز دارند جو خوشایندی را از نظر برقراری نظم در کلاس، مشارکت در امور کلاسی و آموزشی و فضایی شاد و بدون تنش را تجربه کنند و برآورده نشدن این نیازها ممکن به استرس منجر گردد، بنابراین توانمندی معلم در مدیریت کلاس می‌تواند استرس و اضطراب دانش‌آموزان را در این زمینه کاهش دهد و در نتیجه به ادراک حمایت اجتماعی در دانش‌آموزان منجر شود.

تم هفتم «تعهد شغلی» دارای یک طبقه با همین عنوان می‌باشد. این تم با یافته‌های پژوهش مطلبی‌فرد و همکاران (۱۳۹۰) به عنوان یکی از ویژگی‌های مدرس خوب هم‌سو است. این تم همچنین با الگوی تطابق بهینه‌ی استرس و حمایت اجتماعی هم‌خوانی دارد. دانش‌آموزان نیاز دارند از تعهد اخلاقی معلم در زمینه‌ی شغلی اطمینان حاصل کنند. برآورده نشدن این نیاز دانش‌آموزان ممکن است به این باور منجر گردد که معلم‌شان نسبت به دانش‌آموزان و موفقیت آنان احساس مسئولیت و تعهدی ندارد، این امر زمینه‌ساز بروز استرس و اضطراب در دانش‌آموزان خواهد شد؛ لذا بر این اساس تعهد شغلی معلم می‌تواند به ادراک حمایت اجتماعی معلم توسط دانش‌آموزان منجر شود.

«توانمندی علمی» تم هشتم است که در پژوهش میلر (۲۰۱۲)، شریف‌نیا و همکاران (۱۳۹۱)، حسینی و همکاران (۱۳۹۱) و مطلبی‌فرد و همکاران (۱۳۹۰) نیز به عنوان یکی از ویژگی‌های مدرس خوب مطرح شده است. همچنین این تم در پژوهش طالب‌زاده‌شوشتری (۱۳۹۰) به عنوان یکی از عوامل تدریس اثربخش ذکر شده است. این تم با الگوی تطابق بهینه‌ی استرس و حمایت اجتماعی هماهنگی دارد. از آن‌جایی که دانش‌آموزان نیاز دارند از توانمندی علمی معلم خود اطمینان حاصل کنند و برآورده نشدن نیاز آن‌ها در این خصوص ممکن به این باور منجر گردد که معلم‌شان در بعد علمی ناتوان است و نمی‌تواند نیازهای علمی

1.Liu, Liu, Stronge & Xu
2.Mansor et al.

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

دانش‌آموزان را برآورده سازد. این امر زمینه‌ساز بروز استرس و نگرانی در دانش‌آموزان خواهد شد، لذا توانمندی معلم در بعد علمی می‌تواند ادراک حمایت اجتماعی وی توسط دانش‌آموزان را توجیه نماید. طبقات برگزاری کلاس تقویتی یافته‌ی جدیدی است که در این پژوهش به دست آمد است.

تم نهم «کمک به رشد همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان» با یافته‌های پژوهش مطلبی‌فرد و همکاران (۱۳۹۰) در زمینه‌ی ویژگی‌های استاد خوب هم‌خوانی دارد. همچنین این تم با الگوی تطابق بهینه‌ی استرس و حمایت اجتماعی هماهنگی دارد. از آن‌جایی که دانش‌آموزان در زمینه‌ی تحصیلی، شغلی و رشد همه‌جانبه‌ی شخصیت خود به توجه و هدایت معلم نیاز دارند و برآورده نشدن و عدم توجه به این نیاز آن‌ها ممکن است به استرس و اضطراب منجر گردد، لذا توجه معلم به رشد ابعاد مختلف شخصیت دانش‌آموزان و توجه به آینده‌ی تحصیلی و شغلی آنان از سوی معلم می‌تواند ادراک حمایت اجتماعی توسط دانش‌آموزان را توجیه نماید. به طبقات توجه به آینده‌ی تحصیلی و شغلی در پژوهش‌های قبلی پرداخته نشده است و از یافته‌های جدید پژوهش حاضر می‌باشند.

در مجموع، نتایج پژوهش حاضر و بررسی ادراک دانش‌آموزان از حمایت اجتماعی معلم نشان داد دانش‌آموزان مهم‌ترین ویژگی‌های معلمان حمایت‌کننده را به ترتیب شامل «توانمندی در روابط انسانی»، «ویژگی‌های شخصیتی مناسب»، «نظارت و ارزشیابی مناسب»، «مهارت در تدریس»، «توانمندی در مدیریت کلاس»، «تعهد شغلی»، «راهنمایی و مشاوره دادن»، «توانمندی علمی» و «کمک به رشد همه جانبه‌ی دانش‌آموزان» می‌دانند. در این میان «توانمندی معلم در روابط انسانی» مهم‌ترین ویژگی معلمان حمایت‌کننده از دیدگاه دانش‌آموزان است. از میان همه‌ی ویژگی‌هایی که دانش‌آموزان برای معلمان حمایت‌کننده برشمردند، ویژگی‌های «روابط مقتدرانه و تشویق و تنبیه مناسب، آرامش داشتن، برگزاری آزمون هماهنگ، مشاوره‌ی اخلاقی و برگزاری کلاس تقویتی» از یافته‌های نوین پژوهش حاضر هستند که در هیچ‌یک از پژوهش‌های پیشین شناسایی و مطرح نشده‌اند. به نظر می‌رسد توجه معلمان به این دسته از ویژگی‌ها نیز در افزایش ادراک دانش‌آموزان از حمایت معلم لازم و ضروری است. امید است معلمان با به کارگیری هرچه بیشتر رفتارهای حمایتی و توجه به پرورش ویژگی‌هایی که ادراک حمایت آن‌ها از دانش‌آموزان را تسهیل می‌کنند، به ادراک بالاتر حمایت معلم توسط دانش‌آموزان همت گمارند و کیفیت عملکرد خویش را بالا برند تا بدین طریق دانش‌آموزان از فواید و تأثیرات مطلوب این منبع مؤثر حمایتی بیشتر بهره‌مند گردند.

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی با رویکردی کیفی با معلمان نیز در مورد چگونگی ارائه‌ی حمایت معلم مصاحبه شود و تفاوت بین دیدگاه و کنش معلمان برای ارائه‌ی حمایت اجتماعی با برداشت و انتظار دانش‌آموزان از حمایت اجتماعی معلم مورد مقایسه و بررسی قرار گیرد. پیشنهاد می‌گردد بر اساس نتایج این پژوهش ابزاری در زمینه‌ی حمایت اجتماعی معلم ساخته شود تا ضمن آگاهی معلمان از ویژگی‌های معلمان حمایت‌کننده، میزان ارائه‌ی حمایت اجتماعی توسط آنان سنجیده شود. همچنین انجام پژوهش‌های مشابه در دانش‌آموزان پسر و نیز دوره‌های تحصیلی دیگر مفید خواهد بود. از بعد کاربردی پیشنهاد می‌شود به منظور آگاهی بخشیدن به معلمان در زمینه‌ی حمایت اجتماعی و برخورداری دانش‌آموزان از فواید و تأثیرات مطلوب حمایت اجتماعی معلم، از نتایج این پژوهش در دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی معلمان، به ویژه معلمان جوان و کم‌تجربه استفاده گردد. لازم به ذکر است مختص بودن نمونه به دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوره‌ی دوم شهرستان تربت حیدریه محدودیت این پژوهش است و باید در تعمیم نتایج به آن دقت شود.

منابع

ابوطالبی جهرمی، فاطمه (۱۳۸۹). رابطه‌ی بین انواع و منابع حمایت اجتماعی با بهزیستی ذهنی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر مقطع پیش‌دانشگاهی شهر بیرجند. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه بیرجند.

اسلاوین، رابرت‌ایی (۲۰۰۶). *روان‌شناسی تربیتی، نظریه و کاربست* (ویراست هشتم). ترجمه: یحیی سید محمدی (۱۳۹۲). تهران: نشر روان.

پیمان، هادی، زریان، امینه، صادقی‌فر، جمیل، علیزاده، مریم، یعقوبی، منیره، یمانی، نیکو، رستمی، آزیتا و دلپیشه، علی (۱۳۸۹). ویژگی‌های یک استاد توانمند از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی. *آموزش در علوم پزشکی (ویژه‌نامه توسعه آموزش)*، ۱۰(۵): ۱۱۳۱-۱۱۳۹.

زاهد، عادل (۱۳۹۱). میزان همخوانی روابط کلامی و غیرکلامی معلمان در جریان تدریس و ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. *روان‌شناسی مدرسه*، ۱(۱): ۴۶-۶۱.

سیف، علی اکبر (۱۳۹۰). *روانشناسی پرورشی نوین: روانشناسی یادگیری و آموزش* (ویرایش ششم). تهران: نشر دوران.

شریف‌نیا، سید حمید، عبادی، عباس و حکمت‌افشار، میترا (۱۳۹۲). ویژگی‌های استاد خوب از دیدگاه دانشجویان و اساتید پرستاری: یک مطالعه کیفی. *نسیم تندرستی*، ۲(۱): ۱-۱۰.

طالب‌زاده شوشتری، لیلا (۱۳۹۰). اسنادهای اساتید موفق در تدریس اثربخش بر مبنای روش بنیاد بخشی نظریه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه بیرجند.

طالب‌زاده شوشتری، لیلا و پورشافعی، هادی (۱۳۹۰). اسنادهای استادان موفق در خصوص روش‌های ارتقای انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه بیرجند. *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۱۷(۲): ۸۱-۹۸.

مارشال، کاترین و راسمن، گرچن‌ب (۱۹۹۵). *روش تحقیق کیفی*. ترجمه: علی پارسائیان و سید محمد اعرابی (۱۳۷۷). تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

مطلبی‌فرد، علیرضا، آراسته، حمیدرضا، خنجرخانی، مروارید و صفایی موحد، سعید (۱۳۹۰). ویژگی‌های یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد: یک مطالعه کیفی. *مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، ۲(۴): ۶۰-۸۳.

مطلبی‌فرد، علیرضا، نوه ابراهیم، عبدالرحیم و محسن‌زاده، فرشاد (۱۳۹۰). بررسی و شناسایی نشانگرهای حرفه‌ای و اخلاقی در آموزش و تدریس از نقطه نظر دانشجویان کارشناسی ارشد:یک مطالعه کیفی. *اخلاق در علوم و فنّاوری*، ۶(۴): ۱-۹.

ملتفت، قوام و خیر، محمد (۱۳۹۱). رابطه بین ادراک دانش‌آموزان از سبک رفتاری معلمان با بهزیستی روانشناختی در آن‌ها. *علوم رفتاری*، ۶(۳): ۱۷-۱۸.

مظلومی محمودآباد، سیدسعید، رهائی، زهره، احرام پوش، محمدحسن و سلطانی، طاهره (۱۳۸۷). ویژگی‌های یک استاد توانمند از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهیدصدوقی یزد ـ ۱۳۸۷. *مجله پزشکی هرمزگان*، ۱۴(۳): ۲۲۶-۲۳۳.

Cohen, S. (2004). Social relationships and health. *American psychologist*, *59*(8), 676.

Cohen, S. & Syme, L. (1985). Issues in the study and application of social support. In S. Cohen and S. L. Syme (Eds): *Social Support and Health* (p 3-22). San Francisco: Academic Press.

Cutrona, C. E.; Suhr, J. A. (1994). Social support communication in the context of marriage: An analysis of couples' supportive interactions. In B. R. Burleson; T. L. Albrecht & I. G. Sarason (Eds): Communication of social support: Messages, interactions, relationships, and community, (pp. 113-135). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc, xxx, 298 pp.

Gülaçtı, F. (2010). The effect of perceived social support on subjective well-being. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *2*(2), 3844-3849.

King, R. B., & Ganotice Jr, F. A. (2014). The social underpinnings of motivation and achievement: Investigating the role of parents, teachers, and peers on academic outcomes. *The Asia-Pacific Education Researcher*, *23*(3), 745-756.

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. (2rd Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Mansor, A. N., Eng, W. K., Rasul, M. S., Hamzah, M. I. M., & Hamid, A. H. A. (2012). Effective classroom management. *International Education Studies*, *5*(5), 35.

Miller, P. (2012). Ten Characteristics of a Good Teacher. *English Teaching Forum* 50(1), 36-38. US Department of State. Bureau of Educational and Cultural Affairs, Office of English Language Programs, SA-5, 2200 C Street NW 4th Floor, Washington, DC 20037.

Leeves, S., & Banerjee, R. (2014). Childhood social anxiety and social support-seeking: distinctive links with perceived support from teachers. *European journal of psychology of education*, *29*(1), 43-62.

Litwak, E. (1985). *Helping the elderly: The complementary roles of informal networks and formal systems*. New York: Guilford Press.

Liu, S., Liu, C., Stronge, J., & Xu, X. (2016). Teacher characteristics for success in the classroom: Chinese principals' perceptions for hiring decisions. *Asia Pacific Education Review*, *17*(1), 107-120.

Othman, N. (2016). Exploring the Innovative Personality Characteristics among Teachers. *International Education Studies*, *9*(4), 1.

Plavšić, M., & Diković, M. (2016, January). Do Teachers, Students and Parents Agree about the Top Five Good Teacher's Characteristics? *XIV Annual International Conference of the Bulgarian Comparative Education Society (BCES)*.

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

Qureshi, M. Z. (2013). The Good Teacher: A Qualitative Analysis of Perceptions of Asian American Parents.

Raufelder, D., Nitsche, L., Breitmeyer, S., Keßler, S., Herrmann, E., & Regner, N. (2016). Students' perception of "good" and "bad" teachers—Results of a qualitative thematic analysis with German adolescents. *Educational Research*, *75*, 31-44.

Simons, R. L. (1984). Specificity and substitution in the social networks of the elderly. *The International Journal of Aging and Human Development*, *18*(2), 121-139.

Song, J., Bong, M., Lee, K., & Kim, S. I. (2015). Longitudinal investigation into the role of perceived social support in adolescents' academic motivation and achievement. *Educational Psychology*, *107*(3), 821.

Tardy, C. H. (1985). Social support measurement. *American journal of community psychology*, *13*(2), 187-202.

Thoits, P. A. (2010). Stress and health major findings and policy implications. *health and social behavior*, *51*(1 suppl), S41-S53.

Walker, R. J. (2008). *12 Characteristics of an Effective Teacher*. Lulu. com.

Wentzel, K. R., Russell, S., & Baker, S. (2016). Emotional support and expectations from parents, teachers, and peers predict adolescent competence at school. *Educational Psychology*, *108*(2), 242.

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

Identifying the Characteristics and Actions of Supporting Teachers from the Students' Viewpoint: Qualitative Analysis

Azadeh Momeni[1], Ahmad Khamesan[2], Mitra Rastgoumoghadam[3], Leila Talebzadeh shoshtari[4]

Abstract

The present study has been conducted to comprehensively investigate students' perceptions of teacher's social support and characteristics and functions that lead to increased perception of teacher's social support. The study has been conducted with phenomenology approach by using qualitative content analysis. Statistical population included all female 11th graders in Torbat-e Heydariyeh. By purposeful sampling and based on Social Support Scale of Maleki, Demri & Elliott (2000), 30 students (15 high scores and 15 low score) were assigned to the sample group. A semi-structured interview was employed for data collection. Based on the findings, students suggested nine themes including "empowerment of human relations", "appropriate personality traits", "appropriate monitoring and evaluation", "teaching skills", "the ability of class management", "job commitment", "guiding and counseling", "academic ability" and "contributions to the students' all-round development" with an emphasis on emotional, instrumental, evaluative, and informational support. Result shows the most important characteristics of the supportive teacher are "empowerment of human relations". Also, to boost students' perceptions of teacher's social support, teachers need to have other features like "authoritative relationships", "appropriate encouragement and punishment", "to have peace of mind", "conducting coordinated exams", "ethical counseling" and "reinforcement classes".

Keywords: Teacher's social support; Student's perception; Qualitative content analysis

[Downloaded from erj.khu.ac.ir on 2024-03-29]

[DOI: 10.52547/erj.4.35.51]

1. MA in Educational Psychology, Birjand University, Birjand, Iran
2. Associate Professor, Department of Psychology, Birjand University, Birjand, Iran, Corresponding Author, akhamesan@birjand.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Psychology, Birjand University, Birjand, Iran
4. Assistant Professor, Department of Psychology, Birjand University, Birjand, Iran